

N. LASCU

HIC EGO QUI IACEO...

(EPIGRAFIE ȘI POEZIE)

În scrisoarea pe care poetul Ovidiu suferind, fără nici o speranță de vindecare și așteptându-și moartea ca singura mîntuire, o trimite de la Tomis soției sale, o roagă printre dorințele din urmă, să-i strîngă cel puțin oasele și cenușa, rămase după incinerare, într-o urnă și să le îngroape în apropierea Romei, scăpîndu-l măcar în felul acesta de exil, apoi să graveze pe lespedea de marmoră cu litere mari, spre a putea fi citite de trecătorul grăbit, următoarele versuri :

*Hic ego qui iaceo tenerorum lusor amorum
Ingenio perii, Naso poeta, meo.
At tibi qui transis ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere : Nasonis molliter ossa cubent.*¹

Nu avem nici o mărturie cu privire la împlinirea dorinței poetului de a fi dus după moarte la Roma. Dimpotrivă, merită deplină crezare informațiile potrivit cărora tomitanii și-ar fi manifestat stima față de el și cu ocazia morții, aducîndu-i nu numai onorurile funerare cunvenite, dar făcîndu-i și un mormînd corespunzător. Astfel, Hieronymus, interpolatorul *Cronicii* lui Eusebius, spune că Ovidiu a fost înmormîntat în apropierea orașului Tomis². Dar în nici un izvor antic nu se precizează că tomitanii i-ar fi ridicat poetului vreun monument funerar deosebit.

De abia din epoca Renașterii avem o știre despre existența unui mormînt în această accepțiune a cuvîntului. Anume, Pontanus, secretarul regelui Neapolului, într-o lucrare apărută în anul 1498, spune că umanistul de origine greacă Georgius Trapezuntius, ale cărui lecții le audiase la Veneția, a afirmat în repetate rînduri că într-un izvor

¹ *Tristia*, II, 3, v. 73—76.

² *Chronicon*, 2, p. 147 (ed. Schurr) : *Ovidius poeta... iuxta oppidum Tomos sepelitur.*

demn de încredere a citit că tomitanii au strâns prin subscripție publică bani cu care i-au ridicat poetului un monument funerar în fața porții orașului, într-un loc foarte frecventat³. În același sens vorbește, aproximativ două decenii mai târziu (1516), umanistul Caelius Rhodiginus⁴.

Admițînd, pe baza informațiilor date de aceste izvoare tîrzii, existența unui monument funerar, constatăm însă că nici unul din ele nu cuprinde cea mai vagă mențiune despre conținutul epitafului, dacă acesta va fi existat într-adevăr. Am împlinit oare și tomitanii întocmai dorința exprimată de poet în scrisoarea către soția sa? Au putut ei oare cunoaște și reproduce în întregime textul epitafului, de vreme ce acesta fusese trimis la Roma cu cel puțin opt ani mai înainte? Iată întrebări la care, cel puțin deocamdată, nu se poate da un răspuns afirmativ.

S-a susținut, este adevărat, pe baza unor indicii furnizate de două inscripții funerare dintr-o epocă mai tîrzie, cuprinsă între sfîrșitul sec. al II-lea și începutul sec. al IV-lea e.n., că epitaful ovidian ar fi fost cunoscut în provinciile romane de pe cursul inferior al Dunării. Să examinăm mai de aproape cele două monumente epigrafice.

Primul este o lespede de piatră descoperită prin anii 1935—1936 în orașul Turtucaia (R. P. Bulgaria) (vechea așezare romană Transmarisca). Inscripția era în versuri, probabil în distih elegiac; în orice caz, primul vers, singurul de altfel completat și reconstituit, este un hexametrul, și anume:

Hic ego quae iacior Val/eria/dicta fuisse.

Literele sînt caracteristice pentru sfîrșitul sec. al III-lea și începutul sec. al IV-lea e.n.

Asemănarea primului hemistih cu începutul epitafului lui Ovidiu a sugerat celui care a publicat inscripția că ea ar fi revelatoare pentru ecoul pe care l-ar fi avut printre cei umili elegiile din exil ale poetului.

Cel de-al doilea monument este un fragment de stelă funerară, descoperit în anul 1960 pe terenul fostei gări din Constanța.⁵ După grafie și execuție, el ar data de la sfîrșitul se. al II-lea sau de la începutul sec. al III-lea e.n. Din primele două rînduri întregi și din

³ *De magnificentia*, III, 15 : *Georgius Trapezuntius... non semel retulit legisse apud bonum auctorem Tomitanos cives Ovidio poetae... collata e publico pecunia... tymbon... magnifice struxisse ante oppidi portam in loco maxime celebri.*

⁴ *Antiquarum lectionum commentari...* structum illi a barbaris... *tymbon ante ianuam.*

⁵ Dinu Adameșteanu, *Inscription en vers découverte a Turtucaia (Transmarisca)*, în *Dacia* V—VI, 1935—1936, p. 449—450.

⁶ A. Aricescu, *Inscripții inedite tomitane în versuri*, în *Studii Clasice* V, 1963, p. 322. Retipărire în volumul colectiv *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța, 1964, p. 17—18.

cele trei litere ale rîndului al treilea care se mai păstrează din inscripție s-a reconstituit hemistihul epitafului ovidian :

Hic ego qu/i i/ /aceo.../

Din aceste elemente s-a presupus că inscripția ar fi fost în distih elegiac.

Plecînd de la această constatare, precum și de la analogia cu inscripția de la Turtucaia, descoperitorul susține că stela funerară de la Constanța ar constitui o nouă dovadă că amintirea lui Ovidiu la Tomis ar fi dăinuit încă multă vreme.

* * *

Oricît de seducătoare ar părea afirmațiile de mai sus, că cele două inscripții funerare ar constitui dovezi ce atestă dăinuirea amintirii marelui exilat la Tomis după două secole de la moartea lui, precum și a ecoului elegiilor sale cu încă un secol mai tîrziu într-o regiune periferică a imperiului roman, am considerat totuși că, pentru lămurirea completă a problemei supraviețuirii poetului în această perioadă și pentru stabilirea valorii documentare efective a celor două monumente epigrafice, se impune, pe de o parte, un studiu mai aprofundat al elementelor ce intră în componența epitafului ovidian însuși, iar pe de alta o confruntare a inscripțiilor cu alte izvoare din aceeași perioadă, care să coroboreze ipotezele formulate.

Luat în ansamblu, epitaful ovidian cuprinde cîteva formule consacrate, frecvente în inscripțiile funerare, începînd cu cele mai simple, în proză, și terminînd cu cele în versuri, care datează și ele, după cum se știe, din epoca republicană (sec. al II-lea î.e.n.), devenind apoi tot mai numeroase în ultimul secol al republicii, ca să nu mai vorbim de epoca imperială, cînd numărul lor era foarte mare. Răspîndirea și frecvența aceluiași formule, cu mici și nesemnificative variante, în inscripțiile de pe întreaga întindere a imperiului roman s-a explicat prin existența unor repertorii sau manuale, din care lăpicizii luau și adaptau textele cele mai adecvate exigențelor și necesităților clientelei lor⁷.

Unele din aceste formule consacrate au fost introduse, cu neînsemnate modificări determinate adeseori de necesități metrice, de către poeți în versurile lor originale cu teme sau motive funerare. Printre ei este amintit ca ocupînd un loc de frunte tocmai Ovidiu, alături de Vergiliu și Tibul⁸. La aceștia aș mai adăuga pe autorul poemului *Aetna* și pe Propertiu, din aceeași epocă, iar din epocile succesive pe Marțial și Ausoniu.

De cele mai multe ori poeții arată fără putîntă de tăgadă proveniența formulelor folosite de ei din arsenalul epigrafic funerar. Astfel,

⁷ A se vedea mai pe larg pentru această problemă : R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*³, Paris, 1898, p. 251 și urm., dar mai ales F. Plessis, *Poésie latine : Épitaphes. Textes choisis et commentaires* Paris, 1905, p. XVII și urm.

⁸ A se vedea F. Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*. Paris, 1966, p. 355—356.

pentru a da câteva exemple, Tibul, presimțind apropierea morții, care să i se pună pe mormînt o lespede funerară cu epitaf :

*Fac lapis inscriptis stet super ossa notis*⁹.

Tot așa, Propertiu spune că Cynthia, curînd după moarte, i-a apărut în vis, cerîndu-i, printre altele, să-i ridice pe mormînt o coloană cu epitaf vrednic de ea :

*Hic carmen media dignum me scribe columna*¹⁰.

La rîndul lui, Ovidiu vorbește încă în scrierile din tinerețe de pietre de mormînt (*lapis, marmor*), precum și de epitaf (*carmen*); dar termeni despre o inscripție (*titulus*) pe o lespede funerară întîlnim în legătură cu celebrul epitaf din *Tristia* :

*Grandibus in tituli marmore caede notis*¹¹.

Din exemplele de mai sus — și numărul lor s-ar putea înmulți — reiese clar că poeții au plecat de la monumentele funerare, imitînd sau reproducînd întocmai, în măsura în care le permiteau schemele metrice, unele formule consacrate.

Evident, pentru atingerea acestui obiectiv, ei au recurs de preferință la inscripțiile în versuri, deoarece aici găseau asemenea formule mai bine cristalizate, nu numai în ceea ce privește termenii, ci chiar și succesiunea lor. Acesta este motivul pentru care comparația formulilor din epitaful lui Ovidiu se va face exclusiv, fiind că este mai semnificativ, cu inscripțiile în versuri ; am folosit în acest scop culegerea lui Buecheler¹².

* * *

Hic ego qui iaceo. Formula inițială din inscripțiile funerare obișnuite prin care se arăta că mortul indicat cu numele se afla în mormîntul respectiv era : *hic iacet*. Dar ea nu era unica ; același rol îl mai jucau și următoarele : *hic situs est* ; *hic sepultus est* ; *hic cubat* ; *ossa hic sita sunt* ; *hic quiescit* sau *adquiescit* ; *hic situs sepultus est*¹³.

În inscripțiile în versuri aceste formule au suferit unele modificări sau amplificări. De multe ori a intervenit o schimbare și în ceea ce privește forma verbală, trecîndu-se la persoana I, ca și cum mortul s-ar adresa trecătorului, sau la persoana a II-a, ca și cum trecătorul

⁹ *Eleg.*, I, 3, v. 54.

¹⁰ *Eleg.*, IV, 7, v. 83.

¹¹ *Amores*, II, 6, v. 60 ; *Heroides*, 2, v. 145—146 ; 7, v. 194 ; *Tristia*, III, 3, v. 72.

¹² F. Buecheler, *Carmina Latina Epigraphica*, vol. I—II. Leipzig, 1895 și 1897.

¹³ Cagnat, *op. cit.*, p. 249.

sau urmașii lui s-ar adresa mortului. În felul acesta, inscripțiile do-
bindeau un caracter mai personal și mai direct.

Dintre formulele înșirate mai sus, cea mai frecventă este *hic situs est*, cu numeroase variante: *Rufria hic sum sita* (73); *Hic sita sum... cum coiuge* (385); *Hic sita quae vixi...* (387); *Hic sum situs* (434,15); *Hic situs igo ille sum* (463); *Hic sita sum matrona* (558); *Hic sum Bassa sita* (1058); *Hic sita sum* (1161); *Hic nunc... situs sum* (1223); *Hic... sita sum Crispina* (1290); *Hic sita sum properans* (1296); *Atilia... hic sita sum* (1551,A3); *Nassius hic situs sum* (1843); *Hic situs est* (125); *Hic sita est Victoria* (221); *Hic sita est Amygone* (237); *L. Sulpicius... hic situs est* (363); *Hic est illa sita* (368); *Occius hic situs est* (370); *Manlius hic situs est* (376); *Hic sita est infans* (445); *His situs est infans* (458); *Suetrius Hermes hic situs est* (461); *Hic situs ille ego sum* (463); *Hic situs est Philadelphus* (464); *Hic situs est iuvenis* (472); *Hic sita est Paterna* (476); *M. Furius Herennus... hic situs est* (479); *Hic situs est Varius* (480); *Hic iam nunc situs est* (487); *Urbanilla... hic sita est* (516); *Hic situs est... Ulpius Optatus* (520); *Curtia hic sita est* (549); *Hic sita est Calpurnia Flavia* (575); *Sossius hic situs est* (589); *Hoc situs est tumulo Carus* (625); *Hic situs in tumulo... Valerius* (646); *Hic est ille situs* (999; 1000); *Hic est illa sita* (1025); *Hic sita est Nympha* (1053); *Hic Clytius est situs* (1089); *Hic Clodia... est sita* (1090); *Hic situs est... Rhodantion* (1142); *Euodus hic situs est* (1154); *Hic situs est... Grusoglossus* (1162); *Antisporus... hic situs est* (1193); *Hic situs est... Bassianus* (1224); *Hic situs est... Phoebus* (1248); *Hic est ille situs... Nicys* (1259); *Hic situs Amphion* (1260); *Rottio hic situs est* (1278,7); *Hic Severa sita est* (1314); *Hic situs est... iudex* (1320); *Hic situs est primeus* (1322); *Antonius Pax... hic situs est* (1333,5); *Hoc situs est in agro* (1522); *Hic est ille situs Herius Felix* (1564,2); *Ennia hic sita est* (1604,6); *Hic situs est* (1609,3); *Umbria Matronica... hic sita est* (1513,13); *Hic... situs est Titus Aelius Faustus* (1814); *Sophrion hic situs est* (1816); *Hic situs Euphrosynus* (1818); *Lucius Ummidius hic situs est* (1829,15); *Ossa T. Quincti hic sita sunt* (375); *Hic sita sunt... corpuscula* (616); *Hic sita sunt... corpora* (857); *Hic siti sunt tres* (1282); *Hic est sepulta Pacilia* (64); *Hic sum sepultus* (76); *Caeciliae... hic ossa sepulta* (497); *Caecilius Niger est hic ille sepultus* (1191,5); *Ephesia Rufria... hic adquiescit* (94); *Hisce locis Flori requiescunt ossa sepulta* (501); *Hic mea... requiescunt ossa* (1095,3; 1222,3); *Requiescunt dulciter ossa* (1247); *Hoc... requiescunt ossa sepulchro* (1279); *Marcellus hic quiescit* (1521); *Iunia Sabina... hic quiescit* (1584); *Hic ossa in terra cubant* (76); *Hic mihi sunt sedes... ossaque... hic recubant* (1022); *His foribus... recubant... ossa* (1027); *Maximus hic recubo* (1220).

Trecînd acum la formula din epitaful ovidian, care ne interesează direct, constatăm, de asemenea, numeroase variante. Astfel, în-
tîlnim amplificări, fără modificarea formei verbale; se adaugă numele
mortului, uneori relațiile de familie sau împrejurările în care a avut
loc decesul: *Iulia Pieris... hic iacet* (226); ... *iacet hic miserabilis infas*

(397); Hic iacet Helpidius fatis exstinctus iniquis (425); Hic iacet ecanimum dilectae corpus alumnae (430); Hic Sotira iacet (433,5); Hic iacet Aelia Sabina... cum sua nata simul (442); Blaesianus Biturix... hic iacet (481,1—2); Hic iacet Vetedinus pietatis nobilis infas (508); Hic tumulatus iacet (535); Hic iacet... Alexandria (547,1—3); Hic iacet Aufidia Severina (548); Hic iacet Laberia Felicitas (553); Hic iacet Arelia Sabina (556); Iulia Lucina... hic iacet (565,2—3); Coniugius hic ille iacet (595); Hic iacet... Circe (596); Hic iacet... filius (601,3—4); Hic iacet... Cicercula (732); ... iacet hic... frater (1018,1—2); ... meus libertus hic iacet (1115); Hic iacet... Dionysia (1166); Hic iacet ille... Marcus (1179); ... iacet hic Priscilla puella (1188); Hic iacet ingressus qui vixdum limina vitae (1214,3); Salvius... hic hiacet (1245,3—4); Hic iacet... Sabis (1302); Hic iacet... puella (1312,2); Hic iacet Optatus... nobilis infas (1313); Hic Probina iacet (13339); Hic Pomptilla iacet (1551, F., 1); Hic... puella iacet (1565); Antonius Severus Aquila hic iacet (1568, 1—2); Hic Maxima iacet (1882); Hic cito rapta iacet natis quos ad ubera liquit (1847).

Avem exemple în care primul termen al formulei este înlocuit cu *hoc*, ca atribut al lui *tumulo*, *lapide* sau *loco*: Puer... hoc sub tumulo iacet (104); Hoc iacet in tumulo (495; 766; 1119); Iacet în hoc loco Iulia (514,4); In hoc tumulo filia parva iacet (1204,2); In hoc tumulo iacet optima coniux (1286); Hoc iacet in tumulo coniux (1300); Hoc iacet in tomolo (1374); Hoc iacet in tumulo (1758); Hoc... in tumulo iacet (1813). Avem și un exemplu în care *hoc* este înlocuit cu *isto*: ... iuvenis tumulo... iacet abditus isto (412).

Uneori verbul este acela care suferă modificări în ceea ce privește persoana. Mai puține sînt formele de persoana a doua: ... tibi qui iacis inutus (128); Aper ecce iaces (441); Hoc Tumulo Pontiane iaces (449); Functa iaces hic... Laelia (1043); Nunc iacis hoc tumulo (1194,2); ... tumulo Donata iaces (1200). Mai numeroase sînt la persoana întii: Nunc torpens iaceo (77); Hic ego nunc iaceo (373,3); Hic ego... iaceo (389,3); Florus ego hic iaceo (399); Hic iaceo infelix (496; 1205,5); Hic ego sepultus iaceo (541,12); Hic iaceo coniux (1024); Hic ego... iaceo (1032,3); Zelotos iaceo (1067); His iaceo tumulis (1170,2); Claudius hic iaceo (1249); Hic iaceo in tenebris (1269); Hic... positus iaceo; Hoc iaceo tumulo (1645).

At tibi qui transis. Cuvintele *qui transis* fac parte din vocabularul curent din inscripții; ceea ce variază sînt cuvintele de care depind, gramatical sau metric. Iată formulele cu diferitele lor variante: Et tu qui tra/n/sis (128); Inspice qui transis (413); Tu qui via Flaminia transis (1152,5); Dic rogo qui transis (1452). Aceeași idee se exprimă prin participiul *praeteriens*, însoțit de obicei de pronumele indefinite *quisquis* sau *quicumque*, cu același sens, dar diferite din punct de vedere metric: Quisquis praeteriens (1553); Praeteriens quicumque (1007, 1191).

Cele două pronume apar însă și cu alte forme verbale: Quisquis in has partes... percurris (1457); Quisquis eris (578); Quisquis es (82; 429; 1205; 1216; 1218); Quisquis ades (443); Quisquis legis (1456);

Quisiquis properas (1591); Quisquis iter carpis (1592); Quicumque es (403); Quicumque legis (135; 457; 465 B; 1813); Quicumque... veheris (1111); Constiteris quicumque (1130); Quicumque... transieris et dixeris (1330); uneori sînt însoțite de *viator*; Quicumque viator (428; 1184); Quisque viator (1458).

Am insistat asupra acestor formule cu pronume indefinite, deoarece și în epitaful ovidian apare *quisquis*, pe care poetul l-a însoțit însă de verbul *amasti*, în concordanță cu conținutul primului distih; reiese, deci, limpede că și acest *quisquis* a fost împrumutat din formulele curente în inscripțiile funerare.

Ne sit grave... dicere. Alături de formulele *Dic, rogo* sau *Te rogo (precor) ut dicas* sau *Si non est lasso tibi forte molestum* sau *Dicere ne pigeat*, în inscripții este frecventă formula adoptată de Ovidiu, cu unele variante de lexic impuse de versificație: *Ne grave sit, quaeso... cognoscere* (420); *Ne grave sit dicere* (429); *Ne grave sit... visere* (965; 966); *Neu grave sit... dolere* (1055); *Ne forte graveris* (1130); *Si grave non animost* (1537).

Molliter ossa cubent. Cele de mai sus erau urmate de formule cu care se încheiau de obicei toate inscripțiile funerare. Unele din aceste formule erau rugăminți adresate de către defunct sau urmași lespedei de piatră sau pămîntului, să nu-i apese prea greu: *Te, lapis, obtestor leviter super ossa quiescas* (1192; 1474); *Te, lapis, obtestor leviter super ossa residas* (1473; 1474; 1475; 1538,3; 1542,9). Altele sînt adresate defuncților de către trecători sau de cei care s-au îngrijit de ridicarea monumentului funerar. Există și printre acestea cîteva variante: *Ossa... optamus dulce quiescant* (1191,9); *Ossa quieta... requiescant in urna* (1242); *Ossa... bene quiescant* (180; 1609; 1613,13); *Sit tibi terra levis* (1194; 1452; 1457); *Molliter ossa cubent* (428,15; 1286,4; 1327,14; 1458). În sfîrșit, avem un exemplu în care cele două formule figurează succesiv în același vers, cu o ușoară modificare: *Sit tibi terra levis et molliter ossa quiescant* (479,9). Spre deosebire de cele dintîi, care formează al doilea hemistih al pentametruului, acesta din urmă este un hexametru; de aici și varianta *quiescant*, în loc de *cubent*.

Din diferitele exemple de formule enumerate mai sus reiese limpede că Ovidiu și-a ales, pentru încheierea propriului epitaful, un hemistih potrivit pentru pentametru: *molliter ossa cubent*. De altfel, această formulă se mai întîlnește și în unele scrieri din tinerețe ale poetului¹⁴.

* * *

Am considerat necesară această analiză aprofundată a structurii epitafului ovidian, pentru a aduce argumente temeinice în sprijinul ipotezei că Ovidiu s-a conformat întrutotul unei tradiții înrădăcinate de multă vreme la Roma, împrumutînd formule consacrate din arsenalul

¹⁴ *Amores*, I, 8, v. 108; *Heroides*, 7, v. 162.

inscriptiilor funerare în versuri. Dar, pe de altă parte, poetul a adaptat formulele la versificația poeziilor sale din exil — distihul elegiac — și mai ales la conținutul epitafului, în tiparele căruia a turnat elemente biografice pe care le-a crezut mai caracteristice. În felul acesta, departe de a fi o juxtapunere de formule convenționale, epitaful se integrează armonic în ansamblul elegiei respective.

Am amintit la început, însușindu-mi rezultatele la care au ajuns maeștrii epigrafiei, că formulele curente din inscripțiile funerare făceau parte dintr-un repertoriu generalizat pe întreaga întindere a imperiului roman. De aici decurge o consecință de mare importanță, anume că nu se poate stabili, în principiu, nici un fel de filiație între o inscripție funerară și un text literar cu conținut asemănător, chiar dacă ar exista elemente cronologice care să permită apropierea lor în timp.

Revenind acum la presupusa influență a epitafului ovidian asupra inscripțiilor funerare din teritoriile de pe cursul inferior al Dunării, cu alte cuvinte la pretinsul ecou al operei poetului în rîndurile celor umili, mă văd nevoit să subliniez că, în stadiul actual al cunoștințelor noastre, o astfel de influență nu poate fi dovedită. Celor mai temerare pe care le-am formula în această privință le stau în cale tot atâtea obiecții peste care deocamdată nu se poate trece.

Astfel, am putea admite că locuitorii vechiului Tomis ar fi cunoscut epitaful chiar de pe monumentul funerar al poetului. Dar nu știm dacă pe presupusul mormînt ridicat în apropierea porții orașului figura un asemenea epitaf; de asemenea, nu se știe dacă acest monument s-a conservat neatins timp de mai multe secole.

Pe de altă parte, este și mai greu de admis, căci nu avem nici un indiciu, că tomitanii au cunoscut epitaful din textul însuși al *Tristelor*. Nimic nu ne poate induce să presupunem că opera din exil a lui Ovidiu a putut fi atît de răspîdită, încît să ajungă pînă la Tomis și Transmarisca. Nu avem nici un temei pentru o astfel de presupunere, deoarece nu există nici o știre privitoare la supraviețuirea poetului în amintirea sau cel puțin în imaginația locuitorilor din ținuturile Dunării de jos în timpul stăpînirii romane.

În aceste condiții, orice fel de speculații, oricît ar fi ele de ingenioase, apar lipsite de consistență. Singura explicație valabilă rămîne cea rezultată din analiza comparativă a epitafului cu inscripțiile funerare în versuri, anume că inscripțiile i-au servit de model lui Ovidiu, furnizîndu-i formule de largă circulație.

HIC EGO QUI IACEO...

Résumé

Dans la partie introductive, l'auteur rappelle les informations littéraires de l'antiquité tardive et de l'époque de la Renaissance sur l'existence d'une tombe d'Ovide à Tomi, ainsi que deux inscriptions funéraires des IIe — IVe s de notre ère, trouvées sur le territoire de la Mésie Inférieure. Il rappelle aussi

l'opinion suivant laquelle ces inscriptions auraient été influencées par l'épithaphe ovidienne. L'auteur soumet ensuite la structure de cette épithaphe à une étude approfondie.

Il résulte de cette étude que l'épithaphe renferme quelques formules fréquentes dans les inscriptions funéraires en vers, leur origine se trouvant dans certains répertoires, généralisés sur toute l'étendue de l'Empire romain. Plus tard, quelques-unes de ces formules, avec de légères modifications, ont été introduites par les poètes dans leurs vers à sujets ou motifs funéraires.

Dans son épithaphe, Ovide n'a fait que se conformer en tout à la tradition enracinée depuis longtemps à Rome, tout en empruntant et en adaptant des formules consacrées de l'arsenal des inscriptions funéraires en vers. Mais ces formules ont été adaptées à la versification et surtout au contenu de l'épithaphe, dans le moule duquel le poète a coulé les éléments biographiques plus caractéristiques.

Quant à l'influence présumée de l'épithaphe ovidienne sur les inscriptions funéraires des territoires du Bas—Danube, l'auteur affirme que, dans le stade actuel de nos connaissances, n'ayant aucune information sur la survivance du poète dans la mémoire ou l'imagination des habitants de Tomi pendant la domination romaine, une pareille influence ne peut être prouvée, mais tout au moins supposée. Contre les plus téméraires hypothèses qui pourraient être formulées, se dressent autant d'objections qui ne peuvent pour le moment être surpassées.

HIC EGO QUI IACEO...

Zusammenfassung

Nachdem er in der Einführung die literarischen Nachrichten aus der Spätantike und aus der Renaissance über die Existenz eines Grabes von Ovid in Tomis, erwähnt, sowie zwei Grabinschriften aus dem 2.—4. Jh. u. Z., die auf dem Gebiet von Niedermoesien gefunden wurden und über die man behauptete, daß sie von der Grabinschrift Ovids beeinflusst gewesen wären, unterzieht der Verfasser die Struktur dieser Grabinschrift einer eingehenden Untersuchung.

Aus dieser Untersuchung geht hervor, daß in der Grabinschrift einige Formeln vorkommen, die in den in Versen verfaßten Grabinschriften häufig sind und ihren Ursprung in bestimmten Repertorien nehmen, die auf dem gesamten Gebiet des römischen Imperiums verbreitet sind. Einige dieser Formeln sind dann von den Poeten mit geringen Änderungen in ihre Verse für die Grabinschriften aufgenommen worden.

In seiner Grabinschrift hat sich Ovid vollends nach der seit langer Zeit in Rom verwurzelten Tradition gerichtet und die entsprechenden Formeln aus dem Bestand der gedichteförmigen Grabinschriften entlehnt und angepaßt. Diese Formeln sind aber an die Versifikation und ganz besonders an den Inhalt der Grabinschrift angepaßt, in deren Formen der Poet die wichtigsten Elemente seiner Lebensgeschichte goß.

Über den vermutlichen Einfluß, den die Grabinschrift Ovids auf die Grabinschriften in den Gebieten der Unteren Donau ausübte, meint der Verfasser, daß bis zur Zeit anhand des gegenwärtigen Standes der Forschungen, da über das Überdauern des Poeten in der Erinnerung oder Einbildung der Ortsbewohner von Tomis während der römischen Herrschaft kein Anzeichen nachzuweisen ist, ein derartiger Einfluß weder bewiesen, noch im besten Falle vermutet werden kann. Wie kühn die diesbezügliche Hypothesen auch sein wollten, sie stoßen auf Hindernisse, die augenblicklich noch nicht zu überwinden sind.